УДК 004.8:355(477)347.77
DOI: 10.15587/2523-4153.2025.348505

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Т. А. Павленко

The article emphasizes the importance and relevance of legal regulation of the development, creation, implementation, and use of artificial intelligence systems in the current context of globalization and digitalization of all spheres of public life. It is noted that the use of artificial intelligence systems, along with significant benefits, may also carry significant risks in various areas. In particular, these are the areas of information and cybersecurity, exploitation of artificial intelligence technologies, ethics, and legal regulation. The article examines the main provisions of the Artificial Intelligence Act, which entered into force on August 1, 2024, and is the world's first regulatory act controlling the use of artificial intelligence systems based on risks. It is determined that, in accordance with the provisions of the said Law, four groups of risks are distinguished. The author distinguishes the range of entities (public and private) that are subject to the obligations set out in the Artificial Intelligence Act, for example, (suppliers (program developers), deployers of artificial intelligence systems, etc.) It is noted that artificial intelligence systems intended exclusively for military, defense or national security purposes are exempt from regulation, regardless of the type of entity engaged in such activities. It is noted that in connection with the adoption of the Artificial Intelligence Act, the issue of legal regulation of artificial intelligence technologies in Ukraine is becoming even more relevant. The author emphasizes that today Ukraine has a number of legal acts, which directly or indirectly relate to the use of artificial intelligence technologies. At the same time, the author emphasizes the need to further develop an effective mechanism for regulating the development, creation, implementation, and use of artificial intelligence systems. The first step in this direction may be the implementation of the Artificial Intelligence Act, and the second – the development and further implementation of a comprehensive Law on Artificial Intelligence based on a European legal act

Keywords. *Artificial intelligence, legal regime of artificial intelligence, personal data protection, human rights, artificial intelligence technologies, artificial intelligence systems, legal regulation, administrative and legal regulation*

How to cite:
Pavlenko, T. (2025). To the issue of legal regulation of artificial intelligence technologies: European experience and Ukrainian realities. ScienceRise: Juridical Science, 2 (32), 9–13. http://doi.org/10.15587/2523-4153.2025.348505

© The Author(s) 2025
This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Впровадження в сучасне життя технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) не лише є потужним потенціалом, який здатен принести користь суспільству, економічне зростання, розвиток медицини тощо, а й створює низку серйозних питань, що стосуються безпеки в різних сферах. Зауважимо, що деякі потужні моделі ШІ, які широко використовуються, можуть навіть становити системні ризики. Перший ризик ШІ, що спадає на думку – це загрози інформаційній безпеці або кібербезпеці. Як відомо, моделі ШІ навчаються на досить великих об'ємах даних, що можуть містити конфіденційну інформацію, яка може потрапити до рук зловмисників. Крім того, існують загрози несанкціонованого доступу до сервісів та систем ШІ, що може призвести до їх повного контролю зловмисниками. Також мають місце загрози DDoS-атак. Тобто, «масовані запити зловмисників можуть зробити сервіс ШІ недоступним для всіх. Іноді схоже трапляється навіть при запитах звичайних користувачів, коли їх дуже багато заходить на сервер одночасно» [1].

Проте загрози інформаційній та кібербезпеці не є єдиними факторами ризику при застосуванні технологій ШІ. Існують також оперативні ризики, що включають у себе проблеми експлуатації ШІ. Доволі серйозними є етичні ризики. Оскільки при застосуванні технологій ШІ ми можемо стикнутися з порушенням прийнятих у суспільстві норм (моралі, етичних), що пов'язано зі складнощами громадського (суспільного) контролю за прийняттям рішення за допомогою тех-

нологій ШІ. Крім того, системи ШІ можуть використовуватися для впливу на громадську (суспільну) думку, або, навіть, поведінку.

Також на сучасному етапі розвитку суспільства існують доволі серйозні правові та нормативні ризики. Тобто є серйозна проблема унормованості та регулювання застосування технологій ШІ, що пов'язано з новизною таких технологій.

2. Літературний огляд

Питання державної політики та правового регулювання розробки, створення, впровадження, використання систем ШІ неодноразово піднімалися як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Загальні правові засади створення та використання ШІ вивчали А. Оскамп та А.-Р. Лоддер. В Україні питанню адміністративно-правового регулювання штучного інтелекту присвячені роботи О. А. Задихайло. Зокрема, дослідниця наголошує на тому, що адміністративно-правове регулювання ШІ в Україні потребує удосконалення шляхом «створення центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом і з чітко визначеними повноваженнями в галузі ШІ та прийняття відповідної нормативно-правової бази» [2, с. 9–14]. Проблему основних напрямів, принципів і пріоритетів державної політики у сфері застосування ШІ та визначення суб'єктів, уповноважених визначати, формувати та реалізовувати таку політику, а також питання нормативно-правового регулювання технологій ШІ досліджував О. В. Кутовий [3, с. 95–99]. Ролі технологій ШІ у сфері кримінально-правових відносин присвячені праці М.В. Карчевського [4, с. 202–227]. Проте, залишається велике коло невирішених питань щодо правового регулювання створення, розробки, використання, впровадження систем ШІ, особливо з урахуванням швидкості розвитку та вдосконалення таких систем.

3. Мета та завдання дослідження

Метою статті є дослідження питання нормативно-правового регулювання розробки, створення, впровадження, використання технологій ШІ в Європейському Союзі (далі – ЄС) та на рівні національного законодавства, а також визначення плюсів та мінусів такого регулювання.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Дослідити процес розвитку правового регулювання систем ШІ у ЄС.
2. Проаналізувати положення Закону про штучний інтелект, схвалений Європейським парламентом та Радою ЄС у грудні 2023 року.
3. Визначити основні тенденції, динаміку, сучасний стан розвитку та перспективи нормативно-правового регулювання систем ШІ в ЄС та Україні.

4. Матеріали і методи

Методологічну основу дослідження становить комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Використання методу історико-правового аналізу дало можливість простежити процес розвитку законодавства ЄС щодо регулювання розробки, створення, впровадження, використання технологій ШІ. Застосування порівняльного методу дозволило порівняти норми, що спрямовані на врегулювання систем ШІ в ЄС та Україні, що стало підставою для висування пропозицій про імплементацію в національне законодавство положень Закону ЄС про ШІ та перспективність розробки та подальшого прийняття комплексного Закону України про ШІ, на основі зазначеного європейського нормативно-правового акту.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Питання правового регулювання систем ШІ останніми роками піднімаються дуже часто, що пов'язано з тотальною цифровізацією всіх сфер нашого суспільного життя. У квітні 2021 року Європейською комісією був запропонований проєкт закону про штучний інтелект, у грудні 2023 року він був схвалений Європейським парламентом та Радою ЄС. 1 серпня 2024 року Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act, AI Act – авт.) [5] (далі – Закон) набрав чинності в ЄС. Це перший у світі нормативний акт, що регламентує використання технологій ШІ на основі ризиків. Основною метою цього Закону є врегулювання використання ШІ в тих сферах, де його застосування може спричинити суттєві ризики для реалізації та захисту основоположних прав та свобод, а також запровадження спільної нормативно-правової бази для ШІ в ЄС. Його дія розповсюджуватиметься на всі компанії, які розробляють, використовують, розповсюджують, імпортують або виробляють технології ШІ. Норми Закону застосовуватимуться як до систем ШІ які розробляються, так і до тих, які вже розроблені. Положення Закону про ШІ застосовуватимуться як до державних, так і до приватних суб'єктів усередині та за межами ЄС, доки система ШІ буде розміщена на ринку ЄС або якщо її використання матиме вплив на людей, які перебувають у ЄС.

Зобов'язання, визначені в Законі можуть стосуватися як постачальників (наприклад, розробника інструменту перевірки CV), так і розгортачів систем штучного інтелекту (наприклад, банку, який купує цей інструмент перевірки). Проте існують винятки щодо регулювання систем ШІ. Так, дослідження, розробки та створення прототипів, які здійснюються до виходу системи ШІ на ринок, не підпадають під дію Закону. Крім того, системи ШІ, які призначені виключно для військових, оборонних цілей або цілей національної безпеки, також звільнені від регулювання, незалежно від типу суб'єкта, що здійснює таку діяльність [5].

Відповідно до положень Закону системи ШІ поділяються на чотири категорії ризику: ті, що створюють неприйнятний ризик і заборонені (наприклад, це системи штучного інтелекту, які дозволяють урядам або компаніям «оцінювати соціальні показники», що вважається явною загрозою основним правам людей, як то експлуатація вразливостей осіб, маніпулювання та використання підсвідомих прийомів, або нецілеспрямоване скрейпінг Інтернету або камер відеоспостереження для отримання зображень обличчя для створення або розширення баз даних, або біометрична категоризація фізичних осіб для визначення їхньої раси, політичних поглядів, членства в профспілках, релігійних чи філософських переконань або сексуальної орієнтації тощо); ті, що мають високий ризик і мають спеціальні законодавчі вимоги (наприклад, медичне програмне забезпечення на основі ШІ); програми з обмеженим (специфічним) ризиком, які потребують меншого регулювання (наприклад, чат-боти); і системи ШІ з мінімальним ризиком, які залишаються нерегульованими (наприклад, спам-фільтри або ігри з підтримкою ШІ) [6, 7].

Оскільки Закон спрямований на захист фундаментальних прав, демократії, верховенства права та стійкості навколишнього середовища від систем ШІ, то його норми містять вимогу, щоб певні розробники систем ШІ з високим ризиком проводили оцінку впливу на фундаментальні права. Постачальники систем ШІ з високим рівнем ризику повинні проводити оцінку ризиків і проектувати систему таким чином, щоб мінімізувати ризики для здоров'я, безпеки та основних прав.

Задля виконання вимог Закону про ШІ встановлюється дворівнева система управління, де національні органи відповідають за нагляд і дотримання правил для систем ШІ, тоді як рівень ЄС відповідає за управління моделями ШІ загального призначення. З метою забезпечення узгодженості та співпраці в ЄС передбачається створити Європейську раду зі ШІ, а також спеціалізовані підгрупи для національних регуляторів та інших компетентних органів.

Зауважимо, що більшість зобов'язань, визначених у Законі про ШІ набудуть чинності через два роки, тобто з 2 серпня 2026 року, за винятком певних спеціальних положень. По-перше, заборони, визначення та положення, пов'язані з забороненими програмами ШІ, будуть застосовуватися через 6 місяців після набуття чинності Законом, тобто з 2 лютого 2025 року. По-друге, правила щодо управління та зобов'язань щодо ШІ загального призначення набувають чинності через 12 місяців після набрання чинності Законом, а саме з 2 серпня 2025 року. По-третє, зобов'язання щодо систем ШІ з високим рівнем ризику, оскільки вони вбудовані в регульовані продукти, перелічені в Додатку II (список гармонізаційного законодавства ЄС [5]), застосовуватимуться через 36 місяців після набрання чинності Законом, тобто з 2 серпня 2027 року.

На фоні набрання чинності Закону про ШІ у ЄС виникає питання, які ж перспективи правового регулювання технологій ШІ в Україні?

На сучасному етапі маємо таку ситуацію. 2 грудня 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Цією Концепцією визначаються «мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень» [8]. 12 травня 2021 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 438-р було затверджено План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки [9]. На зазначений період (2021–2024 роки) було передбачено низку заходів та законодавчих ініціатив. Зокрема, передбачалося затвердження правового регулювання з питань формування державної політики у галузі ШІ.

У безпековій сфері на сьогоднішній день в Україні діє низка довгострокових документів, які напряму або опосередковано стосуються питань національної безпеки, обороноздатності України та певним чином торкаються проблем використання технологій ШІ, Big Data та сучасних інформаційних технологій. Це Стратегія національної безпеки України [10], Стратегія інформаційної безпеки [11], Стратегія кібербезпеки [12], Стратегія забезпечення державної безпеки [13], Стратегія воєнної безпеки України [14], Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України [15].

У червні 2024 року Міністерство цифрової трансформації (далі – Мінцифри) презентувало Білу книгу з регулювання ШІ в Україні. Мінцифри пропонується шлях поступового впровадження регулювання у сфері ШІ. Під поступовим впровадженням регулювання сфери ШІ запропоновано визначати «…рух від позазаконодавчих інструментів та ініціатив протягом найближчих кількох років до прийняття спеціального закону зі штучного інтелекту на фінальному етапі. Таким чином, суть підходу полягає в розділенні шляху до впровадження обов'язкового регулювання на два етапи: підготовчий етап та етап впровадження закону-аналога Регламенту (Закону – авт.) ЄС зі штуч-

ного інтелекту» [16]. Такий підхід, як зазначають у Мінцифри, узгоджуватиметься із Декларацією Блетчлі [17], що була підписана Україною під час Саміту безпеки штучного інтелекту у 2023 році. Підписавши зазначену Декларацію Україна підтримала ідею створення рамок, які гарантуватимуть, що системи ШІ розроблятимуться та використовуватимуться відповідально та безпечно по всьому світу. Якщо говорити про другий етап (по суті, правове регулювання), то першочерговим кроком пропонується імплементація Закону ЄС про ШІ. І вже після імплементації зазначеного Закону передбачається розробка законопроекту, який на рівні національного законодавства буде регламентувати застосування технологій ШІ в Україні. З урахуванням реалій сьогодення – відкрита збройна агресія російської федерації проти нашої країни, – пропонується й у перспективі застосування систем ШІ в оборонному секторні залишити поза регламентацією. Таке бачення повністю узгоджується і з положеннями, зазначеними у Законі ЄС про ШІ, і з національними інтересами нашої держави.

Разом з тим, як слушно зазначають у Мінцифри, деякі суспільні відносини, які зазнають впливу технологій ШІ (у випадках, коли такий вплив є другорядним), мають регулюватися певними галузевими нормативно-правовими актами. Наприклад, це може стосуватися права інтелектуальної власності, коли творчий здобуток створено за допомогою ШІ. В такому випадку цілком логічним буде застосовувати правові норми законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Крім того, на сьогоднішній день, в умовах відсутності єдиного законодавчого акту, який би регулював застосування систем ШІ, маємо говорити про необхідність суворого дотримання вже наявних норм національного законодавства, які тим чи іншим чином стосуються питань застосування технологій ШІ. Особливо актуальними в цьому аспекті є норми законодавства про захист персональних даних.

Отже, перспективи подальших досліджень щодо правового регулювання технологій ШІ в Україні вбачаються у формуванні комплексного нормативного поля, яке б поєднувало захист прав людини, стимулювання інновацій та забезпечення безпеки суспільних відносин, а також у розробці чітких критеріїв відповідальності за використання ШІ у різних сферах.

6. Висновки

Дослідивши питання нормативно-правового регулювання розробки, створення, впровадження, використання технологій ШІ в ЄС та на рівні національного законодавства можна констатувати наступне:

1. В сучасних умовах глобальної цифровізації, а відтак, широкого застосування технологій ШІ, право має адекватно реагувати на такі технологічні зміни у суспільстві. Наразі маємо чітку необхідність в якісному правовому регулюванні процесів розробки, створення, впровадження, використання систем ШІ.

2. На рівні національного законодавства першочергово це може бути імплементація Закону ЄС про ШІ. Другим етапом може стати розробка та подальше прийняття комплексного Закону про ШІ, на базі зазначеного європейського нормативно-правового акту. Разом з тим, маємо бути свідомі того, що з урахуванням, що набрання чинності переважної більшості зобов'язань, визначених Законом ЄС про ШІ, відтерміновується у часі (максимально до 2 серпня 2026 року), процес нормативно-правового регулювання технологій ШІ об'єктивно не буде швидким, що є обґрунтованим, оскільки потрібен час для належної оцінки дії норм, прийнятих у ЄС та їх впливу на основоположні права та свободи людини.

3. Нормативне регулювання систем ШІ в ЄС уже сформоване через Закон про штучний інтелект, схвалений Європейським парламентом та Радою ЄС у грудні 2023 року, який встановлює ризик-орієнтовані вимоги, прозорість, етичність та відповідальність операторів ШІ. В Україні регулювання перебуває на етапі формування: розробляються Біла книга, дорожні карти та етичні кодекси, з перспективою ухвалення закону, гармонізованого з європейськими стандартами. Основні тенденції включають захист прав людини, забезпечення прозорості алгоритмів, диференціацію відповідальності та інституційний нагляд. Перспективи розвитку передбачають посилення законодавчої бази, саморегуляцію бізнесу та інтеграцію українських норм із європейським законодавством для безпечного та етичного застосування ШІ.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автор підтверджує, що не використовував технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи

Література

1. Булдижов, В. (2024). Безпека штучного інтелекту. H-X Technologies. Available at: https://www.h-x.technology/ua/blog-ua/artificial-intelligence-security-ua
2. Задихайло, О. А. (2023). Адміністративно-правове регулювання штучного інтелекту в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку. Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право", 37, 9–14. https://doi.org/10.34142/23121661.2023.37.01
3. Кутовий, О. В. (2024). Правове регулювання та державна політика у сфері застосування штучного інтелекту: національні та інтеграційні аспекти. Прикарпатський юридичний вісник, 3, 95–99. https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.16
4. Карчевський, М. В. (2022). Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2 (98), 202–227. Available at: https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227
5. Artificial Intelligence – Questions and Answers (2024). European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1683
6. Стрільчук, Н. (2025). Закон ЄС про штучний інтелект: як це вплине на розроблення програмного забезпечення. Speka. Available at: https://speka.media/zakon-jes-pro-stucnii-intelekt-yak-ce-vpline-na-rozrobku-programnogo-zabezpecennya-9erwe3
7. Оцоколіч, В. (2024). Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту. Liga Zakon. Available at: https://biz.ligazakon.net/analitycs/229699_nabuv-chinnost-vropeyskiy-zakon-pro-shtuchniy-ntelekt-pro-osnovn-vimogi-ta-zobovyazannya-pri-vikoristann-shtuchnogo-ntelektu
8. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (2020). Розпорядження Кабінету міністрів України № 1556-р. 02.12.2020. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text
9. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки (2021). Розпорядження Кабінету міністрів України № 438-р. 12.05.2021 р. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» (2020). Указ Президент України № 392/2020. 14.09.2020. Available at: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки України» (2021). Указ Президент України № 685/2021. 28.12.2021. Available at: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки безпеки України» (2021). Указ Президент України № 447/2021. 26.08.2021. Available at: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки України» (2022). Указ Президент України № 56/2022. 16.02.2022. Available at: https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» (2021). Указ Президент України № 121/2021. 25.03.2021. Available at: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» (2021). Указ Президент України № 372/2021. 20.09.2021. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text
16. Біла книга з регулювання ШІ в Україні: бачення Мінцифри (2024). Available at: https://backend.hromada.gov.ua/storage/uploads/files/research/bila-kniga-z-regulyuvannya-si-v-ukrayini-bacennya-mincifri/Регулювання%20ШІ.pdf?time=1744806741842
17. Адрощук, Г. (2023). Декларація Блетчлі з безпеки використання ШІ: аналіз основних положень. Юридична газета. Available at: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/deklaraciya--bletchli--z-bezpeki-vikoristannya-shi-analiz--osnovnih-polozhen.html

Received 06.10.2025
Received in revised form 26.10.2025
Accepted 14.11.2025
Published 30.11.2025

Тетяна Анатоліївна Павленко, Кандидатка юридичних наук, доцентка, кафедра державно-правових дисциплін, кримінального права та процесу, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6019-1086
E-mail: pavlenkotatyana7@gmail.com